

رابطه بین هویت اجتماعی و احساس امنیت زنان (مطالعه موردی زنان مناطق شمال (۱ و ۲) و جنوب (۱۹ و ۲۰) شهر تهران در سال ۱۳۸۹)

دکتر محسن نیازی*

یاسمن فرشادفر**

چکیده

این مقاله بر اساس پژوهشی تنظیم شده است که، رابطه بین هویت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی، به عنوان مفاهیم اساس علوم انسانی و اجتماعی، مورد بررسی قرار گرفته است. هویت اجتماعی به عنوان بخش اساسی حیات اجتماعی و محصول تجارب زندگی اجتماعی است. از سوی دیگر، امنیت اجتماعی ریشه در فرایند هویت سازی اجتماعی داشته و عناصر و نهادهای اجتماعی با کنش های فردی و اجتماعی و بازتولید هویت، نقش بارزی در امن سازی و احساس امنیت اجتماعی ایفا می کند. با توجه به اینکه زنان نیمی از جمعیت جامعه را تشکیل داده و نسبت به آسیب های هویت اجتماعی و امنیت اجتماعی، حساسیت و آسیب پذیری بیشتری دارند، در این مطالعه رابطه بین هویت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در بین زنان مناطق شمال و جنوب تهران مورد مطالعه قرار گرفته است. بر این مبنای هدف اساسی این مقاله تبیین چگونگی ارتباط و پیوند این دو متغیر در جامعه آماری مورد بررسی می باشد. این مطالعه از نوع پیمایش اجتماعی بوده و یافته های تحقیق با استفاده از تکنیک پرسشنامه توأم با مصاحبه جمع آوری شده است. اعتبار و روایی مقیاس های تحقیق با توجه به نتایج ضریب آلفای کرونباخ مورد تأیید قرار گرفته است. جامعه آماری تحقیق عبارت است از کلیه زنان واقع در سنین فعالیت (۶۴-۱۵ سال) ساکن در مناطق جنوب و شمال شهر تهران می باشند. با استفاده از فرمول نمونه گیری کوکران مجموعاً تعداد ۱۰۴۴ نفر (از هر منطقه ۲۶۲ نفر) به عنوان حجم نمونه انتخاب و مورد بررسی قرار گرفته اند. یافته های پژوهش رابطه معنی دار بین دو متغیر هویت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در بین زنان مناطق شمال تهران را نشان نمی دهد، لیکن در بین زنان مناطق جنوب تهران، همبستگی بین دو متغیر فوق مشاهده شده است. معنی داری رابطه دو متغیر فوق از طریق ضریب همبستگی پیرسون مورد بررسی و با توجه به نتایج آزمون ($F=0/335$) در سطح اطمینان ۹۵ درصد تأیید گردیده است.

واژه های کلیدی: هویت، امنیت، زنان، امنیت اجتماعی، هویت اجتماعی.

* niyazi_m@yahoo.com

** v_farshadfar@yahoo.com

* دانشیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه کاشان

** کارشناسی ارشد مطالعات زنان دانشگاه آزاد اسلامی رودهن

مقدمه

در علوم اجتماعی مقوله‌ی هویت، به عنوان یکی از مهمترین ویژگی‌ها و خصوصیات افراد و گروه‌های اجتماعی، از جایگاه خاصی برخوردار بوده و دیدگاه‌ها و نظریات مختلفی در مورد آن ارائه شده است. به اعتقاد تاجفل (۱۹۸۱) هویت اجتماعی به وسیله گروهی که به آن تعلق دارد، تعیین گردیده و تابعی از ویژگی‌های فرهنگی آن گروه است. جنکینز (۱۳۸۱) هویت اجتماعی را شیوه‌هایی می‌داند که به واسطه آن افراد و جماعت‌ها روابط اجتماعی خود را از افراد و جماعت‌های دیگر متمایز می‌سازند و حاصل آن برقراری روابط و پیوندهای هویتی و متمایز ساختن نظام‌مند نسبت‌های شباهت و تفاوت میان افراد و جماعت‌ها است. وی معتقد است "شباهت و تفاوت با هم اصول پویای هویت و کنه زندگی اجتماعی هستند" (جنکینز، ۱۳۸۱: ۷). از نظر وی، هویت جمعی ذاتی نیست، بلکه محصول توافق و عدم توافق است و می‌توان درباره آن به چون و چرا پرداخت.

امروزه صاحب‌نظران علوم انسانی از حد و مرزها و معیارهایی که افراد را از یکدیگر باز می‌شناساند، با عنوان هویت یاد می‌کنند. اینکه ما کیستیم؟ به چه کسی تعلق داریم؟ با چه کسانی همراه هستیم؟ از چه کسانی پرهیز می‌کنیم؟ با توجه به بحث هویت، امنیت اجتماعی را می‌توان توانایی حفظ هویت واحدهای اجتماعی تعریف کرد (نویدینیا، ۱۳۸۵: ۶۳). آگاهی فرد از اینکه عضوی از یک گروه یا جامعه است، نخستین گام در تکوین هویت گروهی یا اجتماعی او به شمار می‌رود. بر این مبنا، جامعه‌ای که میان مردم آن و نیز میان نهادها و تأسیسات آن همبستگی و ارتباط لازم برای تداوم زندگی وجود داشته باشد، دارای هویت اجتماعی خواهد بود (ربانی، ۱۳۸۱: ۶۳).

از سوی دیگر، امنیت از یک سو به دنبال کسب یک مفهوم استقلالی مستقل و از سوی دیگر در ذیل مفاهیمی چون قدرت، جنگ و صلح، به عنوان مباحث مورد توجه علوم سیاسی، علوم استراتژیک و مطالعات بین‌المللی تعریف شده است (بوزان^۱، ۱۳۷۸: ۳). از دیدگاه لارونی مارتین^۲، امنیت عبارت از تضمین رفاه آتی است (ربیعی، ۱۳۸۳: ۱۰). جان مورز^۳ معتقد است امنیت به معنی‌هایی نسبی از تهدیدهای زیان‌بخش است (همان، ۱۳). از دیدگاه هافمن^۴، امنیت، پشتیبانی و حمایت یک ملت از حمله‌ی دیگران و مصون داشتن فعالیت‌های اقتصادی مردم از جریان‌های ویرانگر بیرونی است (هافمن، ۱۹۸۱). ولفرز بیان می‌کند امنیت در معنای عینی، فقدان تهدید در برابر ارزش‌های کسب شده است. در واقع، حفظ ارزش‌ها معادل برقراری امنیت است. در این تعریف، تحقق و برقراری امنیت در پرتو حفظ ارزشها متصور می‌باشد (لرنی، ۱۳۸۲: ۲۹). در دیدگاه صاحب‌نظران، امنیت، از یک سو وسیله و از سوی دیگر هدف تلقی می‌شود (روشندل، ۱۳۷۴: ۱۶). برخی از صاحب‌نظران در تعریف کاربردی امنیت اجتماعی، آن را برابر با سطح توسعه انسانی و سطح نابرابری اقتصادی در نظر گرفته‌اند (آندرو، ۱۹۹۸: ۲۵۳). از دیدگاه بوث^۵ مفهوم امنیت مبتنی بر تحقق انواع عدالت اجتماعی بوده و این امر برای نیل به صلحی پایدار کاملاً ضروری است (۱۹۹۱: ۳۲۴).

1. Buzan

2. Martin

3. Moore

4. Hafman

5. Booth

با توجه به مباحث صاحب‌نظران در اهمیت و تعامل هویت اجتماعی شهروندان و احساس امنیت اجتماعی آنان، در این پژوهش، رابطه بین هویت اجتماعی و احساس امنیت در بین زنان که نیمی از جمعیت جامعه را تشکیل می‌دهند مورد بررسی قرار گرفته است. در واقع، هدف اساسی این پژوهش، مطالعه رابطه بین دو متغیر هویت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در جامعه آماری مورد مطالعه می‌باشد.

مفهوم هویت اجتماعی به عنوان متغیر مستقل و سپس امنیت اجتماعی به عنوان متغیر وابسته تحقیق به شرح زیر مورد بحث قرار می‌گیرند:

الف) هویت اجتماعی

دورکیم^۶ (۱۳۶۹) معادل با واژه هویت اجتماعی به تعریف مفهوم وجدان جمعی پرداخته و آن را مجموعه باورها و احساسات مشترک در بین حد وسط اعضای یک جامعه تعریف می‌کند (حسینی، ۱۳۸۲: ۱۶). گراهام^۷ هویت اجتماعی را بر مبنای تفاوت‌های برون‌گروهی و شباهت‌های بین‌گروهی تعریف می‌کند (گراهام، ۱۹۹۸: ۱-۲). جی-دان^۸ (۱۳۸۵) شکل‌گیری هویت اجتماعی را درون تفاوت‌ها جستجو می‌کند که به مناسبت رابطه خود و دیگری به وجود آمده است.

از دیگر نظریه پردازان در زمینه مفهوم هویت اجتماعی، جرج هربرت مید، از دانشمندان مکتب کنش مقابل نمادین است. به نظر وی، "خود" همان قسمت از وجود فرد است که از دیدگاه دیگران مهم یا کل اجتماع پنداشته و دریافت می‌شود. این جنبه از فرد، قوانین، اخلاقیات و آداب و چشمداشت‌های سازمان نیافته اجتماع را منعکس می‌سازد، اما در مقابل "من"، همان واکنشی است که یک فرد در برابر رویکردهای دیگران نسبت به رویکرد خودش و در هنگام برخورد با آنها نشان می‌دهد. او هویت اجتماعی را تعامل میان نگرش‌های فردی و نگرش‌های سازمان یافته اجتماعی و گروهی تعریف می‌کند (قاسمی و نگینی، ۱۳۸۹: ۱۱۹). افروغ (۱۳۷۷) هویت جمعی را تلاشی می‌داند که جمعی از انسانها به منظور تداوم و تمایز حیات مادی و معنوی خود بروز می‌دهند. دوران و محسنی (۱۳۸۲) هویت اجتماعی را پیوستاری شخصی - گروهی تعریف می‌کنند که شخص و اجتماع در دو قطب این پیوستار قرار دارند. گل محمدی (۱۳۸۱) هویت اجتماعی را چیستی و کیستی افراد در رابطه با دیگران تعریف می‌کند. از نظر بهزادفر (۱۳۸۶) هویت اجتماعی به معنی رعایت آداب و رسوم اجتماعی، راه و رسم ادب و نزاکت و شیوه لباس پوشیدن شایسته است تا بدین وسیله شخص خود را با شیوه‌های مرسوم اجتماعی که در آن زیست می‌کند، تطابق دهد. اختر شهر (۱۳۸۶) هویت اجتماعی را قسمتی از حیات اجتماعی می‌داند که فرد با ضمیر "ما" خود را متعلق به آن دانسته و در مقابل آن احساس تعهد و تکلیف می‌کند. ساروخانی و رفعت‌جاه (۱۳۸۳) هویت اجتماعی را تعریفی می‌دانند که فرد از خودش بر اساس عضویت در رده‌ها و گروه‌های گوناگون اجتماعی می‌کند. شعبانی (۲۵۴: ۱۳۸۵) در تکوین هویت اجتماعی به جریان تعاملی گروه‌ها و نهادهای اجتماعی اشاره داشته و بر این باور است که گروه‌های خانوادگی، دینی، شغلی، آموزشی بر اساس ارزش‌ها و سنت‌ها به تعامل و تبادل با یکدیگر پرداخته و هویت آفرین می‌شوند.

6. Durkhiem

7. Graham

8. Jeidan

ب) امنیت اجتماعی

واژه «Societal security» به معنی امنیت اجتماعی شده یا امنیت جامعه‌گی، ناظر به تولید امنیت از بستر جامعه می‌باشد، اما از آنجا که امنیت جامعه‌گی واژه متداول نیست، از واژه امنیت اجتماعی در تبیین این مفهوم مدد می‌گیرند (کلاه‌چیان، ۱۳۸۲: ۱۳۷). نویسندگان و پژوهشگران به ویژه آنان که از منظر جامعه‌شناسی به مقوله امنیت توجه دارند و جامعه را مرجع امنیت می‌دانند، در این باره دارای اجماع نظر هستند. آنان بر این باورند که امنیت اجتماعی شده در حقیقت امنیت اجتماعی تعمیم داده شده و به نوعی امنیت تعمداً اجتماعی شده است. به نظر می‌رسد نزدیک‌ترین مفهوم به امنیت اجتماعی، مفهوم امنیت اجتماعی شده باشد (افتخاری، ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶). در مجموع، می‌توان گفت مراد از امنیت اجتماعی، امنیتی است که خاستگاه آن جامعه فروملی بوده و ریشه در فرآیند هویت‌سازی اجتماعی دارد؛ به نحوی که عناصر و نهادهای اجتماعی با کنش و واکنش‌های فردی و اجتماعی خود در بستر جامعه به تولید و بازتولید هویت و همبستگی جمعی پرداخته، نقش بارز خود در امنیت‌سازی را بروز می‌دهند (زمانی، ۱۳۸۶: ۶۹).

مفهوم امنیت به لحاظ پیچیدگی مفهومی جدال برانگیز است. از دیدگاه ولفرز^۹، امنیت به لحاظ مفهومی، نماد ابهام آمیزی است که ممکن نیست دزای معنایی دقیق باشد (ولفرز، ۱۹۶۲: ۴۶). در لغت‌نامه دهخدا امنیت به معنی بی‌خوفی، و امن، بی‌بیمی، ایمنی، ایمن شدن و در امان بودن آمده است (دهخدا، ۱۳۸۵: ۲۸۹۴). ناامنی حالتی است تهدیدآمیز که در معرض خطر بودن را القا می‌کند و امنیت عبارت است از حالتی که از تهدید و خطر مصون باشد (صدیق اورعی، ۱۳۷۵). در فرهنگ معین امنیت به معنی ایمن شدن و در امان بودن و بی‌بیم شدن است (معین، ۱۳۵۴). در فرهنگ عمید، ایمنی به معنی آرامش و آسودگی است (عمید، ۱۳۵۹: ۲۷۵). در فرهنگ آکسفورد^{۱۰}، امنیت اجتماعی به معنای ارتباط امنیت با جامعه و نوعی سازماندهی و یا امنیتی است که شکل و ساخت اجتماعی یافته است (آکسفورد، ۲۰۰۰: ۱۲۲۷).

هایزن معتقد است امنیت اجتماعی بر تهدیدات علیه هویت فرهنگی بیش از حق حاکمیت دولت متمرکز است (ایوب، ۱۳۷۰: ۱۲۷). ویور^{۱۱} (۲۰۰۰) معتقد است امنیت اجتماعی بر تهدیدات علیه هویت یک جامعه متمرکز شده است. اگر جامعه‌ای هویت‌اش را از دست بدهد، آن جامعه نخواهد توانست به عنوان یک جامعه، بقای خود را تضمین نماید. از نظر وی، امنیت اجتماعی زمانی تهدید می‌شود که جوامع مشاهده کنند هویت‌هایشان به مخاطره افتاده است. در مجموع می‌توان گفت امنیت اجتماعی توانایی حفظ و استمرار یکپارچگی اجتماع جامعه در یک قلمرو و سرزمین معین، جهت اعتلا و بسط الگوهای هویت، مشارکت، قدرت و توسعه نظامات اجتماعی در فرآیند تغییرات محیطی با پشتوانه کشش‌های متقابل اندیشه‌ای، عاطفی، اقتداری و مبادله‌ای با ماهیت عقلانیت است.

رویکردهای نظری امنیت

نخستین مباحث فلسفی و سیاسی در عرصه امنیت را شاید بتوان در گفتمان‌های فلاسفه‌ای چون «افلاطون» و «ارسطو» یافت. این اندیشمندان بر ایجاد و حفظ امنیت به مثابه یکی از اهداف و وظایف حکومت اصرار می‌-

^۹ Wolfers

^{۱۰} Oxford

^{۱۱} Weavers

ورزیدند. ارسطو بطور تلویحی و افلاطون با تأکید بر «عدالت»، آن را به عنوان بنیادی‌ترین وسیله و ابزار حکومتی جهت نیل به امنیت معرفی کرده‌اند. چند قرن بعد، نظریه پردازان عصر روشنگری، از جمله: هابز، لاک، روسو، و منتسکیو در گفتمان‌های فلسفی - سیاسی خود به مفهوم امنیت، منزلتی رفیع‌تر بخشیدند. به نظر هابز (۱۳۷۸)، مردم به ایجاد و تأسیس حکومت از آن رو علاقمند شدند که آنها را در مقابل تجاوز خارجی‌ان و صدمه یکی بر دیگری مصون و محفوظ می‌نماید. تاریخ اندیشه‌ها و تفکرات فلاسفه و اندیشمندان اجتماعی نیز نشان می‌دهد که توجه به امنیت و قانون برای تحقق عدالت اجتماعی از محورهای اساسی اندیشه‌های اجتماعی آنان به شمار می‌رود.

در دهه‌های اخیر، در دنیای بعد از جنگ سرد مفهوم جدیدی از امنیت متولد شده است که با مفهوم امنیت در دوره‌های قبل تفاوت‌های اساسی دارد. بدین معنی که امنیت چندجانبه، تجزیه ناپذیر و یکسان در حال شکل‌گیری است. به عبارت دیگر، امنیت یکی با امنیت دیگری یکسان شده است. در تحصیل این امنیت مجموعه‌ای از افراد، گروه‌ها و سازمانهای فراملی و فروملی و دولت‌ها نقش ایفا می‌نماید. با تأکید بر این نکته که ابعاد نظامی، سرزمینی، اقتصادی و تجاری امنیت همچنان معتبر است، ولی در دهه‌های آینده بعد ارتباطی، اجتماعی و فرهنگی امنیت نقش بیشتری در برقراری امنیت ملی و در نهایت امنیت بین‌المللی ایفا می‌کند (بصیری، ۱۳۸۰: ۱۶۱). در این میان، احساس امنیت عبارت از نوعی ذهنیت و جهت‌گیری روانی مثبت (رضایت بخش، قانع‌کننده و آرامش بخش) شهروندان، نسبت به عدم تأثیر گذاری حضوری و بروز رویدادها و وقایع ضد امنیتی در شرایط فعلی و آتی در حوزه‌های امنیت اجتماعی، ثبات سیاسی، انسجام هویتی، یکپارچگی و امنیت سرزمینی است (حاجیانی، ۱۳۸۴: ۲۸). امنیت دارای دو بعد ذهنی و عینی است. در بعد عینی امنیت به معنی فقدان تهدید برای ارزشهای کسب شده است و در بعد ذهنی بر عدم هراس از اینکه آن ارزش‌ها مورد حمله قرار بگیرند، می‌باشد (ماندل^{۱۲}، ۱۳۷۷: ۷۶).

امنیت اجتماعی و احساس امنیت نخستین بار و به صورت منسجم توسط باری بوزان مطرح شد. به عقیده بوزان، امنیت بشری به پنج دسته امنیت نظامی، امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی، امنیت اجتماعی و امنیت زیست محیطی تقسیم می‌شود (خوش‌فر، ۱۳۷۹: ۷۴). بطور کلی آنچه موجب رضایت خاطر و خوشنودی و یا احساس امنیت می‌شود، تأمین حقوق و آزادی‌های مشروع افراد جامعه است. به عبارت دیگر، احساس امنیت یا امنیت روانی را هنگامی می‌توان مورد اشاره قرار داد که فرد یا جامعه‌ای از احساس «کفایت»، «اعتماد» و «آرامش» برخوردار باشد و از احساس «دلهره»، «اضطراب»^{۱۳} و «ترس»^{۱۴} رها شود (کرامتی، ۱۳۸۵: ۲۲).

ج) رابطه‌ی هویت اجتماعی و امنیت اجتماعی

در دهه‌های اخیر، دانشمندان و صاحب‌نظران علوم اجتماعی از هویت اجتماعی به عنوان پایه و اساس امنیت اجتماعی نام برده و معتقدند که به موازات تقویت میزان هویت اجتماعی، امنیت اجتماعی نیز قوام بیشتری می‌یابد. بوزان اختلال در امنیت اجتماعی را مربوط به زمانی می‌داند که شاخص‌های هویتی جامعه مورد تهدید قرار گیرند. او شاخص‌های هویتی را شامل الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، هویت مذهبی و قومی و رسوم مربوط به آن دانسته بر این

¹² Mandel

¹³ Anxiety

¹⁴ Fear

باور است که این ارزش‌ها اغلب از داخل کشور مورد تهدید قرار می‌گیرند (۱۳۸۷: ۱۴۷). برخی دیگر از صاحب‌نظران با نگاهی سلبی این گونه تحلیل می‌کنند که امنیت اجتماعی، فارغ شدن از تهدیدهای ناشی از بحران هویت، ضعف نهادهای جامعه و کاهش ناهنجاری‌های اقتصادی، معیشتی و فرهنگی و مسایل مربوط به بقا و بالا رفتن نظم عمومی و حفظ هویت‌های اجتماعی تلقی می‌شود (ربیعی، ۱۳۸۳: ۲۸۷). این مباحث ناظر بر تقدم قوام یا زوال هویت اجتماعی بر ارتقاء یا کاهش امنیت اجتماعی است. بدین معنا که بدون شکل‌گیری هویت اجتماعی، انتظار استقرار امنیت اجتماعی پایدار بیهوده بوده و تولید امنیت، نتیجه اجتناب‌ناپذیر شکل‌گیری هویت اجتماعی است. لذا رسالت عملی اعضای جامعه در تأمین و ارتقای امنیت اجتماعی، پاسداری از شاخص‌های هویت اجتماعی در بستر نهادهای اجتماعی به ویژه خانواده می‌باشد.

با توجه به اهمیت نقش آسیب‌های هویت اجتماعی و اثرات آن بر کاهش احساس امنیت اجتماعی، در این بخش برخی از تهدیدات و آسیب‌های هویت اجتماعی مورد بحث قرار می‌گیرند.

وقوع بزهکاری؛ با وقوع بزهکاری و به دنبال آن طرد عنصر بزهکار از جامعه و خانواده، به طور طبیعی فرد دچار آشفتگی هویتی شده، خود را از جمع بیگانه احساس می‌کند. و این روند می‌تواند شدت ارتکاب به بزه‌های بیشتر و بزرگ‌تر را به دنبال داشته و نقش تخریبی آن در تأمین اجتماعی افزایش یابد.

هنجارشکنی؛ در مواردی خانواده‌ای که نخواهند یا نتوانند هنجارهای اجتماعی را درونی ساخته و در اجتماعی کردن اعضای خود به دلایل گوناگون دچار بی‌کارکردی و احياناً ضد کارکردی شود، به طور طبیعی از انجام اعمال خلاف هنجار ابایی ندارد. در نتیجه دچار هنجارشکنی می‌شود. ادامه این روند موجب آسیب‌پذیری عناصر هویت اجتماعی و کاهش ضریب امنیت اجتماعی می‌شود (زمانی، ۱۳۸۶: ۸۰). علاوه بر آن، در شرایط عدم دستیابی به اهداف و ارزش‌های اجتماعی، احساس نارضایتی بروز می‌کند. نتیجه ابتدایی چنین وضعی، ضعف علقه اجتماعی مردم نسبت به نظم موجود، عدم احساس هویت اجتماعی و هنجارشکنی خواهد بود؛ زیرا اقشار زیادی از مردم شرایط حاکم را در راستای امنیت رفاهی و روانی خود ندانسته، خواستار تغییر وضع می‌شوند. در این فضا شاخص‌های هویت ساز فاقد کارکرد مؤثر بوده و تضاد منافع در جامعه رخ می‌دهد که به طور طبیعی در تضعیف امنیت اجتماعی نقش دارد.

تضعیف نقش گروه‌های مرجع؛ یکی از مؤلفه‌هایی که نقش مستقیم در ساخت هویت و امنیت اجتماعی دارد، گروه‌های مرجع هستند. رابرت مرتن^{۱۵} در تبیین نقش گروه‌های مرجع این واقعیت را بیان می‌کند که فرد، رفتار خود را برای تأیید یا نفی گروهی هدایت می‌کند که خود به آنها تعلق ندارد (دارندوف، ۱۳۷۷: ۷۲). اگر گروه‌های مرجع بومی، که خانواده‌ها در مباحث اجتماعی به ویژه در تقویت هویت اجتماعی از آن‌ها بهره می‌گیرند، در کارکرد خود دچار ضعف شوند و از عهده‌الگو بودن و هنجارسازی متناسب با شرایط متحول جهانی بر نیایند، هویت اجتماعی جامعه دچار بحران می‌شود. این ناتوانی هنگامی که در کنار توانایی گروه‌های مرجع خارجی که حضور رسانه‌ای قوی و قدرتمند و جاذبه‌ی کاذبی دارند قرار گیرد، چه بسا مقبولیت بیشتری به گروه مرجع خارجی بدهد. در نتیجه، فرایند بازتولید هویت اجتماعی توسط این گروه‌ها هدایت خواهد شد (ربانی، ۱۳۸۱: ۸۲). در این صورت با رسوخ خرده فرهنگ‌ها و الگوهای بیگانه در اجتماع بومی، ایجاد شکاف‌های بین نسلی اجتناب‌ناپذیر می‌گردد. لذا جامعه

¹⁵. Merton

دچار بحران هویت شده و به بهانه‌های اندک تعارضات اجتماعی رو به فزونی می‌گذارد و امنیت اجتماعی لرزان، محصول چنین وضعیتی است.

بی‌توجهی به آداب و سنن اجتماعی؛ تغییرات اجتماعی پرشتاب ناشی از فرایند جهانی شدن، آثار زیانباری بر ساخت اجتماعی خانواده و کارکردهای آن بر جای گذاشته است. برخی بیان می‌کنند که احترام به سنن خانوادگی از آن جمله مراسمی که خانواده در ایام سوگواری یا جشن برپا می‌دارد و پیروی از ارزش‌های اعتقادی بزرگان خانواده از مواردی است که نزد نسل حاضر مورد تردید قرار گرفته است (عصاره، ۱۳۷۹: ۵۵). ادامه فرض مذکور در میان مدت، حاصلی جزء تضعیف آداب و سنن اجتماعی، تقلیل قدرت هنجارسازی و بروز بحران هویت اجتماعی به دنبال ندارد. لذا روند مزبور پیامدهای بعدی و آثار مخربی که بر امنیت اجتماعی از خود به جای می‌گذارد، قابل پیش بینی است.

تضعیف نمادهای مذهبی؛ دین و نمادهای مذهبی به ویژه در جوامع دینی، یکی از مؤلفه‌هایی است که در درون افراد، احساس تعهد اخلاقی برای هواداری از انتظارات اجتماعی را به وجود می‌آورد. چنانچه نهاد خانواده در جریان اجتماعی کردن اعضا در بهره‌گیری از نمادهای مذهبی اسیر بی‌کارکردی و ضد کارکردی شود، یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌هایی اقتدار خود را در هویت بخشی و امنیت اجتماعی، از دست خواهد داد. در این زمینه، دورکیم در بررسی کارکردهای دین، معتقد است "تشریفات مذهبی، مردم را گردهم می‌آورند و بدین سان، پیوندهای مشترکشان را دوباره تصدیق می‌کنند و در نتیجه، همبستگی اجتماعی را تحکیم می‌بخشند" (کوزر، ۱۳۶۹: ۱۹۷ و ۲۰۰).

با توجه به مباحث فوق، در این تحقیق رابطه بین میزان هویت اجتماعی زنان و میزان احساس امنیت اجتماعی آنان در دو منطقه شمال و جنوب تهران به عنوان فرضیه تحقیق انتخاب و مورد بررسی قرار گرفته است.

روش

این مطالعه از نوع پیمایش اجتماعی^{۱۶} بوده و اطلاعات تحقیق با استفاده از تکنیک پرسشنامه توأم با مصاحبه جمع‌آوری گردیده است. در این پژوهش، برای سنجش هر یک از متغیرهای اصلی پژوهش از گویه‌های مربوطه در قالب طیف لیکرت استفاده گردیده است. اعتبار و روایی گویه‌های طیف در آزمون مقلدماتی و نهایی با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ مورد تأیید قرار گرفته است.

تعریف متغیرهای اساسی تحقیق

در این تحقیق، دو متغیر هویت اجتماعی و احساس امنیت به عنوان متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

هویت اجتماعی: بر اساس نظریه‌ی تاجفل^{۱۷}، هویت اجتماعی افراد به وسیله‌ی گروهی که به آن تعلق دارد تعیین می‌شود و این هویت تابعی که ویژگی‌های فرهنگی آن گروه است، مبتنی بر تفسیر درون گروه و برون گروه می‌باشد (اسمیت^{۱۸}، ۱۹۹۳: ۷۷).

^{۱۶}. Social survey

^{۱۷}. Tajfel

^{۱۸}. Smith

احساس امنیت: احساس امنیت به مفهوم احساس آرامش خاطر و نداشتن ترس و نگرانی در عرصه‌های اجتماعی و فرهنگی می‌باشد (کمالی، ۱۳۹۰: ۵۷).

جامعه آماری، شیوه نمونه‌گیری و حجم نمونه

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه زنان در سن فعالیت (۶۴-۱۵ سال) ساکن در منطقه شمال تهران (مناطق ۱ و ۲) و زنان ساکن در منطقه جنوب (مناطق ۱۹ و ۲۰) شهر تهران در سال ۱۳۸۹ می‌باشد. روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای می‌باشد. در مرحله اول، بلوک‌ها در هر منطقه شناسایی شده است، در مرحله دوم واحدهای مسکونی در داخل بلوک‌ها مشخص گردیده و نهایتاً در مرحله سوم در هر منزل از بین زنان ۶۴-۱۵ سال با روش تصادفی ساده انتخاب گردیده است. در این مطالعه تعداد زنان در گروه سنی ۶۴-۱۵ در مناطق یاد شده باستناد سرشماری عموم و نفوس مسکن در سال ۱۳۸۵ و با توجه به نرخ رشد ۱/۶ جمعیت تهران سال ۱۳۸۹ برآورد گردیده است. بر اساس فرمول نمونه‌گیری کوکران تعداد ۲۶۲ نفر از هر یک از مناطق ۱ و ۲ و ۲۶۲ نفر از هر یک از مناطق ۱۹ و ۲۰ به عنوان حجم نمونه تعیین گردیده و به شیوه نمونه‌گیری تصادفی مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته است.

یافته‌ها

در این بخش، ابتدا متغیرهای تحقیق ارایه و توصیف گردیده است. پس از آن، رابطه بین متغیرهای میزان هویت اجتماعی و میزان احساس امنیت اجتماعی زنان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

الف) توصیف یافته‌ها

در این بخش، ابتدا مشخصات فردی پاسخگویان ارایه و پس از آن، یافته‌های مربوط به متغیرهای هویت اجتماعی و احساس امنیت زنان ارایه گردیده است.

۱- مشخصات فردی پاسخگویان

در مطالعه زنان مناطق ۱ و ۲ در شمال تهران، بیشترین فراوانی در گروه سنی ۲۵-۲۱ بوده که ۲۵/۳۷ درصد را به خود اختصاص داده و ۶۰ درصد در گروه سنی ۳۰ تا ۱۵ قرار گرفته‌اند. همچنین، ۴۳ درصد متأهل و ۵۶ درصد مجرد می‌باشند. بیشترین فراوانی تحصیلی مربوط به مقطع تحصیلی لیسانس می‌باشد که ۵۳ درصد را به خود اختصاص داده است. ۸۸ درصد از گروه مورد مطالعه دارای تحصیلات لیسانس بوده‌اند. ۸۲ درصد از زنان فاقد اشتغال هستند. همچنین، ۶۸ درصد متولد شهر تهران بوده‌اند. یافته‌های مربوط به مشخصات فردی زنان مورد مطالعه در جنوب شهر تهران (مناطق ۱۹ و ۲۰) نشان می‌دهد ۵۰ درصد آنان دارای سنین ۱۵ تا ۲۵ سال و ۵۴ درصد از آنان متأهل می‌باشند. ۷۵ درصد از پاسخگویان دارای تحصیلات دیپلم و یا بالای دیپلم می‌باشند. ۳۴ درصد خانه‌دار و ۱۵ درصد محصل یا دانشجو می‌باشند. همچنین، ۷۸/۲ درصد از زنان گروه مورد مطالعه در منطقه جنوب شهر تهران فاقد درآمد هستند.

۲- هویت اجتماعی

در این تحقیق هویت اجتماعی به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شده است. جهت سنجش متغیر هویت اجتماعی با استفاده از پژوهش نیازی و کارکنان (۱۳۸۶: ۷۵) از ۵ گویه در قالب طیف لیکرت استفاده و در سطح مقیاس فاصله‌ای سنجیده شده‌اند.

جدول شماره ۱: توزیع فراوانی و درصدی پاسخ‌های پاسخگویان به گویه‌های سنجش هویت اجتماعی

گویه‌ها	مناطق	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم
از شنیدن سرود ملی احساس خوشایندی می‌کنم.	شمال	۳۴/۱	۱۷/۵	۲۲/۲	۱۳/۴	۱۱/۵
موسیقی اصیلی ایرانی به دیگر موسیقی‌ها ترجیح می‌دهم.	جنوب	۶/۵	۱۵/۶	۲۸/۵	۳۸/۸	۱۰/۶
به فرهنگ و رسوم جامعه علاقه دارم.	شمال	۳۱/۳	۱۹/۴	۲۷/۵	۱۰/۲	۱۰/۵
هرکاری از دستم برآید برای سربلندی کشورم انجام می‌دهم.	جنوب	۷/۳	۱۴/۱	۳۴/۸	۳۵/۹	۸
پیروزی در مسابقات بین‌المللی باعث افتخار من است.	شمال	۳۰/۵	۲۱/۷	۲۵/۴	۱۰/۴	۱۱/۱
	جنوب	۶/۸	۲۰	۴۰/۱	۲۷/۱	۵/۹
	شمال	۳۱/۸	۲۰/۴	۲۵/۹	۱۱/۸	۸/۸
	جنوب	۷/۶	۲۵/۷	۴۲/۶	۲۱/۸	۲/۳
	شمال	۳۸	۱۹/۸	۱۹/۲	۱۲/۴	۹/۵
	جنوب	۸/۳	۳۰/۳	۳۶/۷	۲۲/۶	۲/۱

اعتبار و روایی گویه‌های طیف با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ ($\alpha=0.78$) مورد تأیید قرار گرفته است. با تقسیم مجموع نمرات این طیف به تعداد گویه‌ها و طبقه‌بندی آن در قالب سه مقوله کم، متوسط و زیاد با فواصل برابر، جدول توزیع فراوانی و درصدی میزان هویت اجتماعی پاسخگویان بدست آمده است.

جدول شماره ۲: توزیع فراوانی و درصدی میزان هویت اجتماعی پاسخگویان به تفکیک مناطق شمال و جنوب تهران

هویت اجتماعی	زنان شمال تهران		زنان جنوب تهران	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
کم	۲۳/۹	۱۱۷	۲۲/۵	۱۱۷
متوسط	۵۱/۹	۲۸۶	۵۴/۹	۲۸۶
زیاد	۲۴/۲	۱۱۸	۲۲/۶	۱۱۸
جمع	۱۰۰/۰	۵۲۳	۱۰۰/۰	۵۲۱

یافته‌های جدول شماره ۲ نشان می‌دهد میزان هویت اجتماعی در حد کم در بین زنان مناطق شمال و جنوب تهران به ترتیب به میزان ۲۳/۹ و ۲۲/۵ درصد می‌باشد. همچنین، ۲۴/۲ درصد زنان مناطق شمال و ۲۲/۶ درصد زنان مناطق جنوب شهر تهران دارای هویت اجتماعی در حد زیاد بوده‌اند.

۳- احساس امنیت اجتماعی

در این مطالعه احساس امنیت اجتماعی زنان به عنوان متغیر وابسته تحقیق در نظر گرفته شده است، در جدول زیر توزیع درصدی پاسخ‌های پاسخگویان به هر یک از گویه‌های طیف احساس امنیت اجتماعی ارائه گردیده است.

جدول شماره ۳: توزیع درصدی پاسخ‌های پاسخگویان به هر یک از گویه‌های طیف احساس امنیت اجتماعی

به تفکیک مناطق شمال و جنوب

مناطق	تعداد پاسخ	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی کم	کم	خیلی کم	موارد گویه‌ها
شمال	۵۳۲	۴۰/۸	۲۳/۱	۲۱/۲	۸/۸	۶	احساس امنیت هنگام تنها ماندن در منزل در روز
جنوب	۵۲۹	۹/۵	۴۱/۲	۱۵/۹	۲۲/۵	۰/۹	
شمال	۵۳۲	۱۸/۸	۱۹/۸	۲۳/۵	۱۵/۸	۲۲/۲	احساس امنیت هنگام تنها ماندن در منزل در شب
جنوب	۵۲۷	۵/۳	۱۰/۲	۲۳/۹	۵۴/۶	۵/۹	
شمال	۵۳۲	۱۰/۹	۱۹/۲	۳۲/۵	۲۲/۷	۱۴/۷	احساس امنیت هنگام تردد در مسیرهای خلوت در روز
جنوب	۵۲۷	۴/۹	۲۲	۲۹/۲	۳۵/۷	۸/۲	
شمال	۵۳۲	۳/۹	۷	۱۵/۸	۲۵/۹	۴۷/۴	احساس امنیت هنگام تردد در مسیرهای خلوت در شب
جنوب	۵۲۹	۲/۶	۱۲/۷	۳۴/۶	۳۸	۱۲/۱	
شمال	۵۳۱	۵/۸	۹/۲	۳۱	۲۳/۳	۳۰/۵	احساس امنیت هنگام تردد با ماشینهای مسافرکش
جنوب	۵۲۷	۴/۲	۱۲/۹	۳۰/۴	۴۱/۶	۱۱	
شمال	۵۳۲	۴/۱	۸/۶	۲۴/۲	۲۶/۹	۳۶/۱	احساس امنیت و فرستادن کودک به مدرسه در مسیر طولانی
جنوب	۵۲۵	۱/۹	۱۱/۴	۲۶/۵	۴۵/۵	۱۴/۷	
شمال	۵۲۹	۴/۷	۱۵/۴	۳۱/۸	۲۸	۱۹/۵	احساس امنیت و سوار شدن در آسانسور با افراد ناشناس
جنوب	۵۲۹	۴/۵	۸/۳	۳۰/۸	۴۳/۹	۱۲/۵	
شمال	۵۲۸	۷/۷	۱۵/۲	۲۶/۷	۲۳/۵	۲۶/۱	احساس امنیت در مترو در هنگام شب
جنوب	۵۲۹	۳/۴	۱۰/۶	۲۸/۲	۳۹/۷	۱۸/۱	
شمال	۵۳۰	۸/۳	۱۶/۷	۲۹/۷	۲۰/۳	۲۴/۶	احساس امنیت در مسافرت با قطار و در شب
جنوب	۵۲۸	۴/۵	۷/۶	۲۶/۹	۴۲/۸	۱۸/۲	
شمال	۵۳۰	۲/۶	۶/۶	۲۱/۶	۲۵/۶	۴۳/۲	احساس امنیت هنگام برخورد با موتورسوارها
جنوب	۵۲۸	۲/۳	۱۳/۳	۲۳/۷	۴۳	۱۷/۸	
شمال	۵۳۰	۴/۹	۵/۵	۲۰/۱	۲۳/۵	۴۵/۷	احساس امنیت و آراستن کودکان به زیورآلات در بیرون از منزل
جنوب	۵۳۰	۳	۱۲/۶	۱۸/۵	۴۱/۵	۲۴/۳	
شمال	۵۳۰	۱۸/۸	۲۷/۱	۳۴/۸	۱۱/۵	۷/۵	احساس امنیت در سینما و مراکز تفریحی
جنوب	۵۲۳	۱/۵	۲۲/۹	۳۳/۳	۲۸/۵	۱۳/۸	
شمال	۵۲۹	۶/۴	۱۱/۸	۳۴	۲۲/۶	۲۴/۶	احساس امنیت در ترمینال‌های مسافری
جنوب	۴۷۴	۳	۲۱/۹	۳۸	۳۰	۷/۲	
شمال	۵۳۰	۳/۶	۵/۱	۲۷/۳	۲۸/۴	۳۵/۳	احساس امنیت و سپردن سرمایه به دیگران جهت

۱۰/۲	۳۲/۲	۳۵	۲۰/۸	۰/۸	۴۹۱	جنوب	سرمایه گذاری
۲۱/۱	۲۸/۴	۳۲/۹	۱۲	۵/۳	۵۳۰	شمال	احساس امنیت و پارک اتومبیل برای زمان طولانی
۱۱/۳	۲۷/۵	۳۸/۱	۲۱/۹	۱/۲	۵۲۰	جنوب	در خیابان
۲۴/۱	۲۹/۱	۲۹/۹	۱۰/۷	۵/۸	۵۳۰	شمال	احساس امنیت در خروج از بانک پس از دریافت وجه
۱۲/۳	۳۱/۷	۳۳/۲	۲۲/۵	۰/۴	۵۳۰	جنوب	
۳۱/۶	۲۷/۳	۲۵/۸	۱۰/۵	۴/۱	۵۲۸	شمال	احساس امنیت و سرقت اعم از ماشین و منزل
۱۲/۶	۴۲/۱	۳۰/۴	۱۳/۸	۱/۱	۵۳۰	جنوب	
۲۲/۶	۲۷/۴	۲۵/۹	۱۵/۶	۸/۱	۵۳۰	شمال	احساس امنیت و خالی گذاشتن منزل در چند روز
۱۹/۶	۳۹/۶	۳۰	۱۰/۴	۰/۴	۵۳۰	جنوب	
۳۴/۲	۳۰/۱	۲۱/۱	۷/۷	۵/۵	۵۲۴	شمال	احساس امنیت و کمک به سرنشینان اتومبیل خراب در شب
۲۳/۳	۴۴/۶	۲۷/۲	۴/۲	۰/۸	۵۲۹	جنوب	
۲۶/۷	۲۵/۸	۲۷/۸	۱۰/۹	۷/۵	۵۲۵	شمال	احساس امنیت هنگام ارتباط با افراد غریبه
۲۴/۴	۴۲/۷	۲۸/۷	۳/۸	۰/۴	۵۲۹	جنوب	
۲۸/۹	۲۷/۳	۲۹/۹	۸/۱	۴/۹	۵۲۲	شمال	احساس امنیت هنگام معامله از طریق روزنامه
۲۰/۲	۴۸/۱	۲۵/۷	۵/۳	۰/۸	۵۳۰	جنوب	
۲۸/۲	۲۳/۹	۲۶/۳	۱۱/۸	۷/۱	۵۱۸	شمال	احساس امنیت در هنگام بدست آوردن شغل در مدت کوتاه
۲۰/۶	۴۵/۳	۲۵/۸	۸	۰/۴	۵۲۸	جنوب	
۲۴/۶	۲۳/۵	۲۵/۹	۱۳/۷	۱۰	۵۲۰	شمال	احساس امنیت در اعمال نظر در کار بدون هراس از اخراج
۱۶/۸	۵۰/۴	۲۷	۵/۸	-	۵۳۰	جنوب	
۳۷	۲۶/۴	۲۰/۵	۷/۶	۵/۷	۵۱۲	شمال	احساس امنیت هنگام پوشیدن لباسهای نامناسب در اماکن عمومی
۱۷/۵	۵۱/۵	۲۵/۷	۴/۹	۰/۴	۵۳۰	جنوب	

اعتبار و روایی گویه‌های طیف احساس امنیت اجتماعی با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ ($\alpha=0/85$) مورد تأیید قرار گرفته است. با تقسیم مجموع نمرات این طیف به تعداد گویه‌ها و طبقه‌بندی آن در قالب سه مقوله کم، متوسط و زیاد با فواصل برابر، جدول توزیع فراوانی میزان احساس امنیت زنان بدست آمده است.

جدول شماره ۴: توزیع فراوانی و درصدی میزان احساس امنیت اجتماعی زنان به تفکیک مناطق شمال و جنوب تهران

احساس امنیت اجتماعی		زنان شمال تهران		زنان جنوب تهران	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
کم	۱۵۴	۲۹	۲۱۱	۳۹/۸	
متوسط	۲۹۳	۵۵	۲۵۲	۴۷/۵	
زیاد	۸۵	۱۶	۶۷	۱۲/۶	
جمع	۵۳۱	۱۰۰	۵۳۰	۱۰۰	

یافته‌های تحقیق در جدول فوق نشان می‌دهد میزان احساس امنیت اجتماعی در بین زنان مناطق شمال تهران به میزان ۲۹ درصد در حد کم، ۵۵ درصد متوسط و ۱۶ درصد زیاد بوده است. همچنین، میزان احساس امنیت اجتماعی زنان جنوب تهران به میزان ۳۹/۸ درصد در حد کم، ۴۷/۵ درصد متوسط و ۱۲/۶ درصد در حد زیاد می‌باشد.

ج) تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در این بخش ابتدا به مقایسه میزان احساس امنیت اجتماعی در بین زنان مناطق شمال و جنوب تهران پرداخته شده است. پس از آن رابطه بین میزان هویت اجتماعی و میزان احساس امنیت اجتماعی زنان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

۱- مقایسه احساس امنیت اجتماعی زنان در مناطق شمال و جنوب تهران

در این بخش با استفاده از آزمون t معنی‌داری تفاوت بین احساس امنیت در بین زنان مناطق شمال و جنوب تهران مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول شماره ۵: خلاصه محاسبات آزمون T

شاخص گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	معنی داری
جنوب	۵۳۰	۵۱/۹۸۸۷	۱۶/۶۲۱۰۹	۹/۳۶۴	۱۰۶۰	۰/۰۰۰
شمال	۵۳۲	۶۱/۲۶۶۹	۱۵/۶۵۴۸۳			

در جدول فوق از آنجایی که t محاسبه شده ($t = ۹/۳۶۴$) از مقدار t بحرانی آلفای ۰/۰۱ بزرگتر است، لذا با ۹۹ درصد اطمینان می‌توان نتیجه گرفت که بین امنیت اجتماعی زنان شمال و جنوب شهر مورد بررسی تفاوت معنی‌داری وجود دارد، به طوری که میانگین احساس امنیت زنان شمال بالاتر از زنان جنوب بوده و فرضیه صفر رد می‌شود.

۲- مقایسه میزان هویت اجتماعی زنان در مناطق شمال و جنوب تهران

در این بخش با استفاده از آزمون t معنی‌داری تفاوت بین میزان هویت اجتماعی در بین زنان مناطق شمال و جنوب شهر تهران مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول شماره ۶: خلاصه محاسبات آزمون T

شاخص گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	معنی داری
جنوب	۵۳۰	۱۴/۹۴۱۵	۳/۸۶۶۶۸	-۱۰/۷۰۲	۱۰۶۰	۰/۰۰۰
شمال	۵۳۲	۱۸/۲۰۴۹	۵/۸۶۳۹۱			

با توجه به جدول فوق، t محاسبه شده ($t = -10/702$) از مقدار t بحرانی آلفای ۰/۰۱ بزرگتر است، لذا با ۹۹ درصد اطمینان می‌توان نتیجه گرفت که بین هویت اجتماعی زنان شمال و جنوب تفاوت معنی‌داری وجود دارد به طوری که میانگین هویت اجتماعی زنان شمال بالاتر از زنان منطقه جنوب بوده و فرضیه صفر رد می‌شود.

۳- رابطه بین هویت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی

در این تحقیق، رابطه بین میزان هویت اجتماعی به عنوان متغیر مستقل و احساس امنیت اجتماعی به عنوان متغیر وابسته تحقیق به تفکیک زنان مناطق شمال و جنوب تهران مورد بررسی قرار گرفته است.

۳-۱- رابطه بین میزان هویت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی زنان مناطق ۱ و ۲ (شمال تهران)

در این بخش، رابطه هویت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در بین زنان مناطق ۱ و ۲ (شمال) شهر تهران بررسی شده است. نتایج فعالیت‌های آماری مربوطه در ارتباط با همبستگی دو متغیر فوق در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول شماره ۷: خلاصه محاسبات آزمون همبستگی مربوط به رابطه هویت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی

هویت اجتماعی	همبستگی پیرسون
-۰,۰۴۸	احساس امنیت اجتماعی
۰,۲۶۹	معنی داری
۵۲۲	تعداد

با توجه به مقدار همبستگی ($r = 0/048$) و سطح اطمینان (۰/۲۶۹)، رابطه معنی‌داری بین دو متغیر هویت اجتماعی و احساس امنیت مشاهده نمی‌شود.

۳-۲- رابطه بین میزان هویت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی زنان مناطق ۱۹ و ۲۰ (جنوب تهران)

در این مطالعه، به رابطه بین میزان هویت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در بین زنان منطقه ۱۹ و ۲۰ (جنوب) شهر تهران مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج محاسبات آماری مربوط به رابطه دو متغیر فوق در زیر ارائه گردیده است.

جدول شماره ۸: خلاصه محاسبات آزمون همبستگی مربوط به رابطه بین میزان هویت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی

هویت اجتماعی	همبستگی پیرسون
۰,۲۳۵	احساس امنیت اجتماعی
۰,۰۰۲	معنی داری
۵۳۰	تعداد

با توجه به مقدار همبستگی ($r=0/235$) و سطح معنی‌داری ($0/002$) می‌توان نتیجه گرفت بین هویت اجتماعی زنان جنوب تهران و احساس امنیت اجتماعی آنان در سطح اطمینان ۹۵ درصد رابطه معنی‌داری وجود دارد. نوع رابطه مثبت بوده و بیانگر این امر است که با افزایش میزان هویت اجتماعی در جامعه آماری مورد بررسی بر میزان احساس امنیت اجتماعی آنان افزوده می‌شود.

بحث

با توجه به نتایج پژوهش، رابطه‌ی بین میزان هویت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در جامعه آماری زنان مناطق ۱۹ و ۲۰ (جنوب شهر تهران) مورد تأیید قرار گرفته و نتایج فعالیت‌های آماری مربوطه با استفاده از آزمون پیرسون ($r=0/335$) رابطه مستقیم و معنی‌دار دو متغیر فوق را تأیید می‌نماید. نتایج پژوهش در این بخش با مباحث نظری دانشمندان و صاحب‌نظران در بحث هویت اجتماعی و امنیت اجتماعی همخوانی دارد. همچنانکه، مک سوئینی، پینا و هایزمن هویت را از عناصر اصلی امنیت اجتماعی قلمداد نموده‌اند (ایوب، ۱۳۷۰). ویور (۲۰۰۰) امنیت اجتماعی را با نیاز به حفظ هویت در ارتباط می‌داند. بوزان (۱۳۷۸) تهدید شاخص‌های هویتی در جامعه را موجب اختلال در امنیت اجتماعی تلقی نموده است. ربیعی (۱۳۸۳)، قوام و زوال هویت را موجب ارتقاء یا کاهش امنیت اجتماعی دانسته و معتقد است بدون شکل‌گیری هویت اجتماعی، انتظار استقرار امنیت اجتماعی پایدار بیهوده خواهد بود. زمانی (۱۳۸۶) به نقش تولید و بازتولید هویت در امنیت سازی پرداخته و آسیب‌پذیری عناصر هویت اجتماعی را موجب کاهش ضریب امنیت اجتماعی بیان نموده است. رفیع‌پور (۱۳۷۶) معتقد است عدم احساس هویت اجتماعی و عدم کارکرد مؤثر شاخص‌های هویت‌ساز در جامعه موجب تضعیف امنیت اجتماعی می‌گردد. ربانی (۱۳۸۱) بحران در هویت اجتماعی در جامعه را موجب فزونی تعارضات اجتماعی و شکل‌گیری امنیت اجتماعی لزان در جامعه بیان نموده است.

بر طبق الگوی نظری تحقیق، مسأله اصلی این است که هویت اجتماعی با افزایش حس تعلق، اعتماد و وابستگی به جامعه موجب ارتقاء احساس امنیت اجتماعی گردیده و متقابلاً، چالش‌های مسأله هویت اجتماعی موجب کاهش احساس امنیت و گسترش روحیه ناامنی به ویژه در بین زنان می‌گردد.

در توضیح وجود رابطه بین میزان هویت اجتماعی و احساس امنیت زنان مناطق جنوب تهران و عدم وجود این رابطه در بین زنان مناطق شمال تهران، توجه به چند نکته قابل تأمل می‌باشد. برخی محققین در بررسی پدیده امنیت اجتماعی در شهرهای بزرگ به منطقه مسکونی آن تأکید نموده‌اند. همچنانکه نتایج پژوهش امیرکافی (۱۳۸۷: ۲۳) نشان داده است احساس ناامنی و ترس پاسخگویان در شهر تهران بیشتر از منطقه مسکونی‌شان است.

از عوامل مؤثر بر احساس امنیت می‌توان به پدیده سطح انتظارات دسترسی به امکانات تأکید نمود. همچنانکه نتایج پژوهش کمالی (۵۹:۱۳۹۰) نشان می‌دهد توزیع نامطلوب امکانات بین زنان، موجب پدید آمدن سطوح بالایی از نارضایتی می‌باشد. در این میان، به نظر می‌رسد هر چند زنان مناطق شمال تهران از دسترسی به امکانات بالاتری نسبت به زنان مناطق جنوب تهران برخوردار می‌باشند، لیکن، با توجه به بالا بودن سطح انتظارات و توقعات امکانات بین آنان، هر چند بر میزان هویت اجتماعی آنان افزوده است، لیکن این امر به افزایش معنی‌دار احساس امنیت آنان منجر نگردیده و رابطه معنی‌دار بین دو متغیر در بین زنان مناطق شمال تهران مشاهده نمی‌گردد. در این ارتباط، می‌توان به شکاف اساسی بین وضع مطلوب ضریب امنیت، احساس امنیت (با توجه به جنبه‌های عینی و ذهنی آن) و وضع موجود آن اشاره نمود. همچنانکه در رویکرد انتقادی، ساخت اجتماعی ترکیب پیچیده‌ای از موقعیت‌های ذهنی و عینی زندگی است که عناصر مقدم آن فرد در موقعیت اجتماعی و فرد در موقعیت دلخواه است. در این میان، فضای دلخواه به منزله موقعیتی کاملاً واقعی محسوب می‌شود (افتخاری و نصری، ۱۳۸۳:۱۰۸).

علاوه بر مباحث فوق، طرح احساس امنیت و مطالعه تصور و ذهنیت زنان از امنیت، علاوه بر شناخت میزان احساس امنیت زنان، به منزله شیوه‌ای برای طرح دغدغه‌ها و دلهره‌های زنان محسوب می‌گردد. بر این مبنا، برای درک موقعیت شرایط احساس ناامنی زنان لازم است موقعیت‌های زنان در جامعه و روابط مبتنی بر قدرت در آن را مورد شناسایی قرار داد. به همان‌گونه که جامعه در شرایط حال گذار و پویایی قرار دارد، مطلوب‌های زنان تغییر یافته و دائماً به سطوح بالاتر ارتقاء می‌یابد. بدین ترتیب عدم توجه به نیازهای در حال تغییر زنان، موقعیت آنان را در شرایط ناامنی قرار می‌دهد. در این ارتباط، انلویی^{۱۹} (۱۹۹۳) شیوه مناسب حل مسأله ناامنی زنان را در بازنگری در سیاست‌های اجتماعی، فرهنگی، حقوقی و اقتصادی نظام اجتماعی به ویژه سیاست‌های دولتی بیان نموده است. این رویکرد بیانگر این امر است که صرفاً با بکارگیری نیروهای فیزیکی حامل امنیت نمی‌توان احساس امنیت در زنان را تقویت کرد. در این راستا، ارتقاء سطح احساس امنیت زنان متضمن فهم و ایمن سازی موقعیت‌های اجتماعی زنان در جامعه می‌باشد.

---

¹⁹. Enloe

منابع

- افتخاری، اصغر. (۱۳۸۵). مباحث کلاسی مربوط به درس جامعه‌شناسی امنیت. تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی، دوره پنجم گرایش امنیت ملی.
- افتخاری، اصغر و نصری، قدیر. (۱۳۸۳). روش و نظریه در امنیت پژوهی. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- افروغ، عماد. (۱۳۷۷). فضا و نابرابری اجتماعی. تهران: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس.
- امیرکافی، مهدی. (۱۳۸۷). بررسی احساس امنیت و عوامل مؤثر بر آن. فصلنامه تحقیقات علوم اجتماعی ایران. تهران: سال اول، شماره اول.
- ایوب، محمد. (۱۳۷۰). مشکل امنیتی در جهان سوم مروری بر مقالات سیاست جهانی.
- بشیری، حسین. (۱۳۸۱). جامعه‌شناسی سیاسی. تهران: نشر نی.
- بصری، محمدعلی. (۱۳۸۰). تحولات مفهوم امنیت ملی. تهران: فصلنامه اطلاعات سیاسی اقتصادی. سال پانزدهم شماره هفتم و هشتم.
- بهبزادفر، مصطفی. (۱۳۸۶). هویت شهر. نگاهی به هویت شهر. تهران: نشر شهر تهران.
- بوزان، باری. (۱۳۷۸). مردم، دولت‌ها و هراس. ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ اول.
- جنکینز، ریچارد. (۱۳۸۱). هویت اجتماعی. (تورج یاراحمدی، مترجم). تهران: نشر و پژوهش شیرازه.
- حاجیانی، ابراهیم. (۱۳۸۴). چارچوب روش شناختی برای بررسی احساس امنیت. فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی. تهران: انتشارات معاونت اجتماعی ناجا، چاپ اول.
- حسینی، ک. (۱۳۸۲). معرفی نظری برای شکل‌دهی هویت: فصلنامه علوم اجتماعی. تابستان و پاییز
- خوش‌فر، غلامرضا. (۱۳۷۹). امنیت و جامعه مدنی. نشریه امنیت. سال چهارم. شماره سیزدهم و چهاردهم. تهران: وزارت کشور.
- دارندورف، رالف. (۱۳۷۷). درباره منشاء نابرابری اجتماعی. (ح. قاضیان، مترجم). نامه فرهنگ. تهران: سال دوم، شماره ۷، صص ۴۷ - ۳۹.
- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۸۵). لغت نامه دهخدا. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، مؤسسه لغت نامه دهخدا.
- دوران، ب. و محسنی، م. (۱۳۸۲). هویت: روش‌ها و نظریه‌ها. مجله تعلیم و تربیت و روانشناسی. نسخه ویژه در هویت. جلد ۱، بهار و تابستان: دانشگاه فردوسی مشهد.
- ربانی، جعفر. (۱۳۸۱). هویت ملی. تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.
- ربعی، علی. (۱۳۸۳). مطالعات امنیت ملی. تهران: انتشارات مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
- رفیع‌پور، فرامرز. (۱۳۷۶). توسعه و تضاد. دانشگاه شهید بهشتی. چاپ اول.
- روشندل، جلیل. (۱۳۷۴). امنیت ملی و نظام بین‌المللی. تهران: انتشارات سمت.

زمانی، علی اکبر. (۱۳۸۶). نقش و کارکرد نهاد خانواده در تأمین امنیت اجتماعی: فصلنامه دانش انتظامی. سال نهم، شماره دوم.

ساروخانی، م. و رفعت جاه، م. (۱۳۸۳). زنان و بازتعریف هویت اجتماعی. مجله جامعه شناسی ایران. جلد ۵ شماره ۲.

شعبانی، رضا. (۱۳۸۵). ایرانیان و هویت ملی. تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

صدیقی اورعی، غلامرضا. (۱۳۷۵). تأثیر ساختاری بر پدیده امنیت یا ناامنی اجتماعی. مجموعه مقالات ارائه شده در همایش توسعه و امنیت عمومی. تهران: انتشارات وزارت کشور، جلد اول، صص ۱۴۲-۱۳۱.

عصاره، علیرضا. (۱۳۷۹). آسیب‌های ناشی از تحولات خانواده: نشریه پیوند. شماره‌های ۲۵۱، ۲۵۰، ۲۴۹.

عمید، حسن. (۱۳۵۹). فرهنگ عمید. تهران: نشر امیرکبیر.

قاسمی، وحید؛ نگینی، سمیه. (۱۳۸۹). بررسی تأثیر بافت محلات بر هویت اجتماعی. با تأکید بر هویت محله‌ای در شهر اصفهان: مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای. سال دوم، شماره ۷.

کرامتی، مهدی. (۱۳۸۵). بررسی میزان احساس امنیت اجتماعی در بین شهروندان کشور: فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی. سال دوم، شماره ششم و هفتم.

کلاهیجان، محمود. (۱۳۸۲). راهکارهای تحقق امنیت اجتماعی. مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی. شماره یک، جلد اول.

کمالی، افسانه. (۱۳۹۰). امنیت عینی و ذهنی زنان. در: سفیری، خدیجه. (۱۳۹۰). چالش‌های فرهنگی اجتماعی زنان. تهران: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.

کوزر، لویس. (۱۳۶۹). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه شناسی. (محسن ثلاثی، مترجم). تهران: انتشارات علمی.

گل محمدی، احمد. (۱۳۸۱). جهانی شدن، فرهنگ، هویت. تهران: مطبوعات

لرنی، منوچهر. (۱۳۸۲). امنیت ملی و دفاع از ارزش‌ها. چاپ دوم، تهران: انتشارات سازمان عقیدتی سیاسی ناجا.

ماندل، رابرت. (۱۳۷۷). چهره متغیر امنیت ملی: ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی.

معین، محمد. (۱۳۵۴). فرهنگ فارسی معین. تهران: معین.

نویدنیا، منیژه. (۱۳۸۵). گفتمانی پیرامون امنیت اجتماعی. فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی. معاونت اجتماعی و ارشاد ناجا، شماره چهارم و پنجم.

نیازی، محسن، کارکنان، محمد. (۱۳۸۶). تبیین جامعه شناختی رابطه سرمایه فرهنگی خانواده با هویت اجتماعی جوانان. فصلنامه مطالعات ملی. سال هشتم، شماره ۳.

هابز، توماس. (۱۳۸۷). لویاتان. ترجمه حسین بشیریه. تهران: نشر نی، چاپ پنجم.

Andrew Christopher (1998). Her Majestys Secret Service: The Makingof the British intelligence Community, New York: Viking.

Both, Ken (1991). "Security and emsncipation", Review of Internation Studies. 17 (4), P324.

- Enloe, Cynthia (1989).** "Bananas, Beaches and Bases: Making Femenist Sense of International Politics". London. Pandora.
- Graham, B. (1998).** Modern Europe: Place, culture and Identity. New York: Oxford Uniuersity Press.
- Haffman, Stanly (1981).** "security in the Age of Turbulence. Means of response in third world conflict and internation security" Adelpers. No. 167.
- Jeidan, R. (1385).** Social critique of postmodernism and identity crises (translated by Najafi, S.). Tehran: Paradise Danesh Press.
- Jenkinz, R. (1381).** Social identity (translated by Yarahmadi, T.). Tehran: Shirazeh Press.
- Oxford advanced learners Dictionary of current English, oxford university press, Edited by sally wehmrire (20۰0)
- Smith, Peter B & Bond Michel, H. (1993),** "Social Psychology across Centuries", London: Oxford University Press.
- Wearver, Ole (2000).** "SocietalSecurity": <http://www.Ciaonet.Org/book/hall/hall01.html>,2000
- Weavers, Ole (1991).** "Securitisation and desecuritisation" in Ronnie D. Lipschutz (ed). On Security, New York: Colombia University Press.
- Wolfers, C. A. (1962).** Discord and Collaboration (Baltimore: John Hopkins University Press), p.150

Archive of SID